

ПРО ДЕЯКІ СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВІСТІ Б. БЙОРНСОНА
“СЮННЬОВЕ СУЛЬБАККЕН”

У статті йдеться про деякі стилістичні особливості повісті видатного норвезького письменника Бйорнстєрне Мартініуса Бйорнсона “Сюнньове Сульбаккен”.

Ключові слова: фраза, пейзаж, психологічний пейзаж, метафоричність, вставне оповідання.

Kostyantyn Burkut. Some stylistic features of the novel “Synnøve Solbakken” by Bjørnstjerne Bjørnson

The essay deals with stylistics peculiarities of the novel “Synnøve Solbakken” by distinguished Norwegian writer Bjørnstjerne Martinus Bjørnson.

Key words: phrase, landscape, mental landscape, metaphors, inset short story.

Творчість норвезького класика, автора національного гімну Норвегії, одного з перших лауреатів Нобелівської премії у галузі літератури Бйорнстєрне Мартініуса Бйорнсона (1832 – 1910), на жаль, майже не досліджується в нашій країні. Серед вітчизняних публікацій останнього часу, які присвячені цьому прозаїку, поету, драматургу і громадському діячеві, можна згадати лише поодинокі статті у науковій періодиці [8, 74-78] та на газетних шпальтах [5, 10; 4], а також передмову [6, 15-16] до вибраних повістей Б. Бйорнсона у перекладах Наталії Іванічук. Отже, вивчення творчості скандинавського митця залишається актуальним для українського літературознавства.

Об'єктом нашої невеличкої розвідки виступає найбільш популярний прозовий твір письменника “Сюнньове Сульбаккен” (1857). Він вперше був опублікований у вигляді окремих випусків на сторінках тижневика “Illustreret Folkeblad”, який редагував Бйорнстєрне Бйорнсон. У цьому ж році повість вийшла окремою книжкою і мала грандіозний успіх. Досить сказати, що в тому ж таки 1857-му з'являється її друге видання, а за перші два роки після публікації твір перекладено шведською, англійською, німецькою та нідерландською мовами.

Повість названо ім'ям головної героїні, хоча варто зазначити, що її образ набагато статичніший, менш виразний і гірше розкритий, ніж образ її нареченого Торбйорна Гранлієна. Саме перевихованню цього хлопця, його моральному самовдосконаленню і присвячена магістральна лінія твору.

Повість “Сюнньове Сульбаккен” переповнена сумними мотивами, проте має щасливий фінал: батьки дівчини дають згоду на її шлюб із Торбйорном. Варто зауважити, що спершу письменник не планував робити розв'язку благополучною [12]. До речі, про непереконливість хепі-енду писав і один із перших критиків повісті, літературний оглядач газети “Bergensposten”, на думку якого кінцівка твору мала б бути трагічною [11].

Взаємостосунки Сульбаккенів та Гранлієнів далекі від ворожнечі Монтеккі та Капулетті, хоча подекуди головних героїв повісті називають північними Ромео і Джульєттою, проводячи паралель між бйорнсонівським та шекспірівським творами [Див.: 7].

Обидві сім'ї, до яких належать центральні персонажі повісті, побожні, тільки сімейство Сюнньове більш ортодоксальне, ніж родина Торбйорна. Сульбаккени та Гранлієни не ворогували між собою, а ставились одні до одних із повагою і лише норовистість Торбйорна викликала осуд подружжя Сульбаккенів, а також його батька Сьомуна. Бійка з Кнудом Нордхаугом на весіллі стала своєрідним поштовхом для нових нарікань на Торбйорна від Гранлієнів. Символічний тут епізод зустрічі сімейств після одужання Торбйорна, коли підводи Нордхаугів на хвилину розділили їх.

Варто також звернути увагу на непримітну, на перший погляд, фразу Карен – матері Сюнньове, котра звучить після вітань, якими обмінюються Гранлієни та Сульбаккени під час цієї зустрічі: “Господь благословив нас сьогодні гарною дниною” [2, 88]. Вона становить яскравий приклад особливого типу “семантичної асиметрії на рівні висловлювання, коли в плані змісту переживаються глибокі почуття, але форма їх вираження відсутня або... неадекватна” [3, 659]. Відомий мовознавець Володимир Гак вирізняє три типи висловлювань такого стибу, характеризуючи один із них так: “В момент великого душевного напруження людина знаходить розрядку в тому, що вимовляє абсолютно банальну фразу (наприклад, про погоду. – курсив наш – К. Б.) або таку, що не відноситься до ситуації... Хоча саме по собі висловлювання свідоме, але воно не відповідає ситуації, яка залишається без адекватного позначення. Фраза, що вимовляється, звучить несподівано і навіть недоречно” [3, 659].

У повісті Бйорнстєрне Бйорнсона декілька подібних фраз. Усі вони звучать в епізодах, що характеризуються високим градусом душевної напруги персонажів. Наприклад, у сьомій главі батько Сюнньове, Гутторм Сульбаккен, після непростой розмови з дружиною про Торбйорна, знаючи про важкий психологічний стан, у якому перебуває дочка, говорить, визираючи у вікно: “Ячмінь поліг після дощів, але, сподіваюся, ще підніметься” [2, 83].

Або ж розмова Сюнньове та Торбйорна, після якої юнак вирішив, не зволікаючи, свататися до дівчини. Вона теж відкривається тривіальною реплікою: “Гарна вгодилася нині днина!” [2, 92]. Її вимовляє Торбйорн, який дуже хотів заговорити з коханою, але в той момент ніяк не міг на це наважитися.

Варто зупинитися також і на короткому психологічному пейзажі, на тлі якого закінчується цей доленосний для головних героїв діалог: “...det lyste over bygden og gården” [10]. У буквальному перекладі ця фраза звучатиме так: “... (сонце) сяяло над селищем і садибою”. Наталія Іванчук, переклад якої ми досі цитували, у цьому випадку відступає від оригіналу, посилюючи емоційне забарвлення контексту: “... світ навколо променився радістю” [2, 95]. До речі, у більш ранньому перекладі, автор якого Ольга Сенюк, зберігається емоційна нейтральність оригіналу: “Він (Торбйорн. – К. Б.) сам того не помічаючи, пішов швидше, дивлячись тільки попереду себе, на осяяний сонцем хутір (курсив наш. – К. Б.)” [1].

Деякі пейзажі Бйорнстєрне Бйорнсона метафоричні, низка тропів позначена антропоморфізмом. До одного зі зразків таких описів природи в повісті “Сюнньове Сульбаккен” належить змалювання водоспаду у восьмій главі: “Найгірніше рокотав Гранлієнський водоспад, надто там, де потік спадав в ізвори й де скелі розступалися перед ним, не хотіли більше йому товаришувати. Він з гуркотом бився об камінне ложе, аж гори двигтіли, карав скелі за їхнє відступництво, бухаючи круговертям просто їм в обличчя. Якась надто цікава вільшина сповзла над урвище, ризикуючи зірватися униз і захлипаючись від води, на яку водоспад нині не скупився” [2, 86].

Інколи метафоричний опис природи переходить у невелику казкову вставну новелу, як, зокрема, у третій главі повісті, де персонажами такого оповідання виступають береза, сосна, смерека, орел тощо. Наведемо її текст повністю: “... Берізка тисячею очок усміхалась до смереки, настовбурчена всіма голочками сосна поглядала на них з мовчазною зверхністю: надто вже багато вискочок з'явилося з повівом весняного тепла, пнулися догори і лоскотали їй носа молодим листям.

– Де ви були взимку? – бурчала сосна, обмахуючись гіллям і пітніючи живицею від немилосердної спеки. – Це просто нечувано! Так далеко на півночі й так спекотно... Пхе!

Неподалік височіла понад лісом стара сивочола сосна; опустивши віти майже прямовисно донизу, вона могла смикнути за чуба зухвалого клена, аж

тому колінця від страху підгиналися. Люди обрубували гіллячча кремезної сосни щораз вище, аж доки їй це надокучило, і вона стрімко вигналася вгору, налякавши своєю потугою тендітну смерічку поряд.

– Чи ви забули про зимові хурделиці? – запитала смерічка.

– Забула?! Як я могла про них забути! – обурилася сосна і так ляснула бідолаху північним вітром позавуш, аж та ледь не впала.

Могутня сосна міцно впиралася велетенськими ступнями в ґрунт, її пальці випиналися назовні за шість ліктів від стовбура, і була вона при землі товстішою за найтовстішу вербу, про що якимось верба повідала хмелеві, який закохано обіймав її за стан. Кошлата сосна усвідомлювала свою велич і, виганяючись новим гіллям у височінь, глузувала з людей:

– Спробуйте тепер мене обчімхати, якщо потрафите!

– Ні, їм не стане моці тебе обчімхати! – мовив якимось орел, зробив ласку сосні – сів на її гілля, склав крила й заходився зчищувати з пир'я рештки засохлої крові якогось бідолашного ягняти.

– Гадаю, я попрошу свою королеву звити тут гніздо, – сказав він. – Їй треба знести кілька яєць, – додав тихіше, глянув на свої голі ноги й застидався, певно, спали йому на гадку солодкі спомини про ранні весняні дні, коли все навколо шаленіє від перших теплих сонячних променів.

Та відразу стрепенувся, пильно глянув з-під кошлатих брів убік чорного громаддя скель, чи не кружляє там знесилена важкою ношею у своєму лоні його королева, і злетів у повітря. Сосна бачила, як ширяє у небесній блакиті нарівні з найвищими гірськими кряжами орлина пара, радячись своїми хатніми клопотами. Стару сосну все ж огортав легкий неспокій: хоч як пишалася вона собою, не було б їй рівної у цілому лісі, якби змогла колисати на своїх вітах королівське подружжя. Нараз орел з орлицею шугонули вниз – просто до неї, і мовчки заходилися зносити хмиз. Сосна ще більше розпростала віти, відтісняючи сусідок, бо хто б тепер посмів їй суперечити.

А ліс зашелестів, загомонів, побачивши, якої честі зазнала могутня сосна. Неподалік над озерцем, милуючись своїм віддзеркаленням у плесі, росла тендітна берізка; вона гадала, що має право сподіватися трішки любові від трясогузка, який полюбляв подрімати по обіді в затінку її віт. Вона огортала його пахощами, принаджувала своїми клейкими листочками мошкарю, щоб йому зручніше було її хапати, а в розпал спеки згорнула з гілля і свіжого листа затишну зелену альтанку, щоб йому було прохолодніше. Зваблений стараннями берізки, трясогузок уже замислився, чи не оселитися йому тут на все літо. Та ось біда! Довелось втікати від орлиного сусідства на старій сосні світ за очі. Він проспівав берізці на прощання зворушливу пісеньку, але дуже тихенько, щоб не почув орел, – тільки його й бачили.

Не ліпше повелось і дрібним горобчикам у вільшаних хащах. Вони так безсоромно гріховодили, що дрізд, котрий замешкав на ясені, ніколи не міг вчасно заснути, гнівався і лаяв голосливе птаство. Поважний дятел по сусідству, споглядаючи те, так реготав, ледь не берцикнувся з гілляки. Та ось з'явилися на сосні орли! І дрізд, і горобці, і дятел – усе, що вміло літати, – змушені були шукати притулку в іншому місці. Дрізд на лету кляв горобців і зарікався ще хоч раз сусідувати з ними.

І хоч як приязно світило сонце, ліс осамотів і посмутнів, тільки й міг пишатися старою могутньою сосною, але пиха та була мізерною. Ліс лякливо пригинався щоразу, коли налітав північний вітер, а сосна стримувала його натиск крилатим гіллям; орел кружляв понад нею, статечний і незворушний, наче то не шквал біснувався, а ніжний легіт роздмухував ледь чутні пахощі живиці. А як тішилися сосни-посестри! Не замислюючись, однак над тим, що жодній з них не судилося цього року колисати пташині гніздечка на своїх вітах.

– Забирайтеся геть! – бундючилися вони. – Ми – вельможна родина, майже родичі королівські” [2, 40-42].

Подана історія виступає плодом фантазії Торбйорна. Вона яскраво свідчить про поетичність натури цього героя.

Це не єдина вставна новела у творі. Принагідно зауважимо, що застосування вставних оповідань у повістях – визначальна особливість художньої манери письменника (пор. хоча б найбільш відомі українському читачеві твори цього норвезького класика “Арне” та “Веселий хлопець”). До вставних новел у “Сюнньове Сульбаккен” належать також розповідь Аслака на весіллі (четверта глава повісті) та повчальна історія від Карен, яка міститься у сьомій главі.

Розповідь Аслака про нещасливий талан його матері, за слушним спостереженням російської дослідниці та перекладачки Елеонори Панкратової [9], руйнує ідилію твору. Додамо, що це не єдина мінорна нота повісті. Для того, щоб пересвідчитися в цьому, досить згадати й саме сумне весілля, на якому панують пияцтво та бійки, його історію та подальшу долю нареченого. Поєднання ідилічних та реалістичних мотивів у “Сюнньове Сульбаккен” дало підстави професору Ослоського університету Вігдіс Юстад говорити про ідеально-реалістичний характер викладу в цьому творі [12]. “Бйорнсон має відчуття як темних, так і світлих сторін народного життя, але світлі та ідеалістичні домінують”, – зазначає дослідниця [12]. Така контамінація різних тональностей, яка простежується і в інших селянських повістях Бйорнстєрне Бйорнсона, становить визначальну ознаку його творчого почерку.

Ідея історії про пасторського сина, яку розповіла Карен своїй дочці Сюнньове, суголосна основній ідеї твору в цілому: сила любові здатна змінити людину.

Отже, повість Бйорнстєрне Бйорнсона “Сюнньове Сульбаккен” стала вагомим внеском у розвиток норвезької літератури не тільки завдяки своїй ідейно-тематичній свіжості й актуальності, а й багатьом оригінальним стилістичним особливостям, до яких належать використання “нульового ступеня письма” (Р. Барт) при зображенні сцен, що вирізняються сильним емоційним напруженням героїв; застосування психологічного пейзажу, а також пейзажів, що позначені метафоричністю (інколи – антропоморфічною); введення до композиції твору вставних оповідань.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Б'єрнсон Б.* Небезпечне сватання: Оповідання. – Режим доступу: http://read-online.in.ua/read/pebezrechne_svatannja/35 [Зчитано 08.07.2014].
2. *Бйорнсон Б.* Норвезька сторона: Повісті / Переклала з норв. Н. Іванчук. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2010. – 160 с.
3. *Гак В.* Языковые преобразования. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1998. – 768 с.
4. *Дерев'яний І.* Бйорнстєрне Бйорнсон – норвезький “приятель українців” початку ХХ ст. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/07/4/89533/>.
5. *Загоруйко Ю.* Норвегія. Бйорнсон [Текст] // *Дзеркало* тижня. – 2010. – № 23 (19 червня).
6. *Зубрицька М., Старовойт І.* “Тому, що він буря, тому, що він сміх, тому, що в ньому сила” // *Бйорнсон Б.* Норвезька сторона: Повісті / Переклала з норв. Н. Іванчук. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2010. – С. 5-16.
7. *Кружнов Ю.* Да, люблю я эту землю. – Режим доступу: http://www.norge.ru/kruzhnov_bjoernsen
8. *Нога Г.М.* Ювілеї великих. Б'єрнсон // *Слово і Час*. – 2010. – № 11.
9. *Панкратова Э.* “Мир спасут добрые дела”. Предисловие к изданию Б. Бьернсона [М.: Панорама, 1999]. – Режим доступу: <http://noblit.ru/node/1329> [Зчитано 08.07.2014].
10. *Bjørnson B.* Samlede værker. – В. 1 // Режим доступу: <http://runeberg.org/bjornson/1/0333.html> [Зчитано 08.07.2014].
11. *Tvinnereim A.* En førsteutgave. – Режим доступу: <http://www.ub.uib.no/avdeling/spes/godbit00/mars.htm> [Зчитано 22.10.2014].
12. *Ystad V.* Synnøve Solbakken. – Режим доступу: <http://www.nb.no/bjornson/Bjornson/Litteraturen/Synnøve-Solbakken> [Зчитано 12.09.2014].

Отримано 8 липня 2014 р.

м. Київ